

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય

વિરુદ્ધ

સી. દિનાકર, આઈ.પી.એસ. અને અન્ય

૨૦ એપ્રિલ, ૨૦૦૪

[વી.એન.ખરે, મુખ્ય ન્યાયાધીશ, એસ.બી.સિંહા અને ડો. એ.આર.

લક્ષ્મણન, ન્યાયાધીશો]

સેવા કાયદો:

દિલ્લી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૪૬ – કલમ ૪એ
(જેમ કે સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન એક્ટ, ૨૦૦૩ની કલમ ૨૬ દ્વારા સુધારેલ)
– સી.બી.આઈ. (વરિષ્ઠ પોલીસ પદ) ભરતી નિયમો, ૧૯૯૬ – નિમણૂક –
ડિરેક્ટર, સીબીઆઈનું પદ – વરિષ્ઠ અધિકારીને અવગણીને જુનિયર

અધિકારીની નિમણૂક – વિનીત નારાયણના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી સૂચનાઓનું ઉલ્લંઘન અને સંસદીય અધિનિયમ દ્વારા મંજૂર થયેલી સૂચનાઓનું ઉલ્લંઘન ગણીને નિમણૂક પર પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો – ટ્રિબ્યુનલે જણાવ્યું કે નિમણૂક સૂચનાઓ મુજબ નથી – અપીલમાં જણાવવામાં આવ્યું: નિમણૂક યોગ્ય નથી – નિયમોમાં આપેલી પ્રક્રિયા સૂચનાઓ સાથે અસંગત છે – સૂચનાઓ સંસદીય અધિનિયમ દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી હોવાથી અને તેમાં નિમણૂક માટેની પ્રક્રિયા નક્કી કરવામાં આવી હોવાથી, નિયમો કાયદેસર ગણાશે નહીં – જોકે, કોઈ રાહત આપવામાં આવી નથી કારણ કે પીડિત તેમજ જેની નિમણૂક થઈ છે તે બંને નિવૃત્ત થઈ ગયા છે.

ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦ – કલમ ૧૩૬ – અધિકારક્ષેત્રનો વ્યાપ – જણાવ્યું, અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે, કોર્ટ મેન્ડમસ જેવી અથવા તેના પ્રકારની રિટ જારી કરી શકે નહીં.

ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ માટે બઢતી માટે એક પેનલ તૈયાર કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદી નંબર ૧ સૌથી વરિષ્ઠ અધિકારી હોવા છતાં, તેમને પેનલમાં સમાવવામાં આવ્યા ન હતા. પ્રતિવાદી નંબર ૬ને તે પદ પર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. પ્રતિવાદી નંબર ૧એ સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલમાં આ નિમણૂકને પડકારી **htl ,tem`ae** આરોપ લગાવ્યો કે તેમની અવગણના

કરીને નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને તેની પ્રક્રિયા વિનીત નારાયણ અને અન્યો વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિમણૂક માટે આપવામાં આવેલી સૂચનાઓનું ઉલ્લંઘન હતી, [૧૯૯૮] ૧ એસસીસી ૨૨૬. ટ્રિબ્યુનલે અરજીને મંજૂર કરી, નિમણૂક રદ કરી અને કોર્ટની સૂચનાઓ અનુસાર પસંદગીની નવી પ્રક્રિયા શરૂ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો. રિટ પિટિશનમાં, હાઈકોર્ટે, બહુમતી દ્વારા, પ્રતિવાદી નંબર ૧ વિરુદ્ધ નિર્ણય આપ્યો.

આ કોર્ટમાં અપીલમાં અપીલકર્તા-રાજ્યે દલીલ કરી કે બંધારણીય જોગવાઈ હેઠળ ઘડવામાં આવેલા સી.બી.આઈ. (વરિષ્ઠ પોલીસ પદ) ભરતી નિયમો, ૧૯૯૬ને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવ્યા નથી, તેથી તેની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું જરૂરી છે અને તે કોર્ટની સૂચનાઓ સાથે અસ્તિત્વમાં રહી શકે છે, તેથી બંનેને અમલમાં મૂકવા જોઈએ; કે આ સૂચનાઓને સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન વટહુકમ, ૧૯૯૮ (જેને પાછળથી સંસદ દ્વારા સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન એક્ટ, ૨૦૦૩ તરીકે કાયદો બનાવવામાં આવ્યો) ના પ્રચાર દ્વારા વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી છે, જેણે દિલ્લી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૪૬માં કલમ ૪ને બદલીને અને કલમ ૪એ દાખલ કરીને સુધારો કર્યો છે.

પ્રતિવાદી નંબર ૧એ દલીલ કરી કે જોકે તેઓ સેવામાંથી નિવૃત્ત થઈ ગયા છે, તેમ છતાં કોર્ટે તેમને ડિરેક્ટર, સીબીઆઈ તરીકે ભૂતકાલીન અસરથી બઢતી આપવાનો નિર્દેશ આપવો જોઈએ જેથી તેમને તેના પરિણામસ્વરૂપ નિવૃત્તિ લાભો મળી શકે.

અપીલોનો નિકાલ કરતા, કોર્ટે જણાવ્યું કે:

૧.૧. સી.બી.આઈ. (પરિષ્ઠ પોલીસ પદ) ભરતી નિયમો, ૧૯૯૬માં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા આ કોર્ટ દ્વારા વિનીત નારાયણ કેસમાં જારી કરવામાં આવેલી સૂચનાઓ સાથે અસંગત છે. આ સૂચનાઓ સંસદ દ્વારા આ અંગે કાયદો બનાવવામાં આવે ત્યાં સુધી જારી કરવામાં આવી હતી. એકવાર સંસદીય અધિનિયમ દ્વારા ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિમણૂક માટેની પ્રક્રિયા નક્કી કરવામાં આવી છે, તો ૧૯૯૬ના નિયમો કાયદેસર રહેશે નહીં. [૪૭૮-ડી-એફ]

વિનીત નારાયણ અને અન્યો વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્ય,
[૧૯૯૮] ૧ એસસીસી ૨૨૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૨. પ્રથમ પ્રતિવાદી તેમજ આર-૬ નિવૃત્ત થઈ ગયા છે. તેથી, પ્રથમ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં, જેમ કે તેમણે **dad ma>gl ze tevl** કોઈ રાહત આપી શકાય નહીં કારણ કે તમામ હેતુઓ અને ઉદ્દેશ્યો માટે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જારી

કરાયેલ સૂચનાઓ 'નિષ્ક્રિય' બની ગઈ છે. આ કોર્ટ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાને પ્રથમ પ્રતિવાદીને ડિરેક્ટર, સીબીઆઈ તરીકે ભૂતકાલીન અસરથી નિયુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે મેન્ડમસ જેવી અથવા તેના પ્રકારની રિટ જારી કરી શકતી નથી. વધુમાં, પ્રથમ પ્રતિવાદી ક્યારેય પેનલમાં હતા જ નહીં અને તેથી, ડિરેક્ટરના પદ પર તેમની નિમણૂક અંગે કોઈ નિર્દેશ જારી કરવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. [૪૭૯-ડી-એફ]

૨. ન્યાયના હિતમાં, અધિકારીઓની વરિષ્ઠતા અંગે સ્પષ્ટતા કરવી જરૂરી છે કે જેઓ ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિવૃત્તિની તારીખે સેવામાં હોય તેવા સૌથી વરિષ્ઠ ચાર બેચના તમામ આઈપીએસ અધિકારીઓ, ભલે તેઓ પેનલમાં હોય કે ન હોય, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ પર નિમણૂક માટે વિચારણા માટે પાત્ર રહેશે. આ સ્પષ્ટતા સમિતિને બિનજરૂરી રીતે મોટી સંખ્યામાં અધિકારીઓના કેસની વિચારણા કરવાથી અટકાવશે અને વધુમાં, સંબંધિત સત્તાધિકારીની સત્તાના સંભવિત દુરુપયોગ અથવા મનસ્વી ઉપયોગ સામે સુરક્ષા તરીકે કાર્ય કરશે. તેથી, નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે દિલ્લી પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૪૬ની કલમ ૪એમાં ઉલ્લેખિત વરિષ્ઠતા અંગે, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિવૃત્તિની તારીખે સેવામાં હોય તેવા સૌથી વરિષ્ઠ ચાર બેચના તમામ આઈપીએસ અધિકારીઓ, ભલે તેઓ પેનલમાં હોય કે ન હોય, ડિરેક્ટર,

સીબીઆઈના પદ પર નિમણૂક માટે વિચારણા માટે પાત્ર રહેશે. આ નિર્દેશ કાયદાની કલમ જએના સ્પષ્ટીકરણના સ્વરૂપમાં છે. [જૉલ-એ-સી].

સિવિલ અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: સિવિલ અપીલ નંબર જૉૉૉ/ૉૉૉ.

કર્ણાટક હાઈકોર્ટના તારીખ ૉૉ/ૉૉ/ૉૉૉૉના ચુકાદા અને આદેશમાંથી, રિટ પિટિશન નંબર ૉૉૉૉ ઓફ ૉૉૉ (એસ. સીએટી).

અપીલકર્તાઓ માટે સોલી જે. સોરાબજી, એટર્ની જનરલ, ધ્રુવ મહેતા અને પી. પન્નેસવરણ.

પ્રતિવાદી – સ્વયં.

કોર્ટનો ચુકાદો જસ્ટિસ વી.એન. ખરે દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

અહીં યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, કર્ણાટક હાઈકોર્ટ દ્વારા રિટ પિટિશન નંબર ૉૉૉૉ ઓફ ૉૉૉ માં પસાર કરાયેલ તારીખ ૉૉ.ૉૉ.ૉૉૉૉના ચુકાદા અને આદેશથી નારાજ અને અસંતુષ્ટ થઈને અમારી સમક્ષ અપીલ પર છે, જેના દ્વારા હાઈકોર્ટે સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ, બેંગ્લોર બેન્ચ દ્વારા ઓ.એ. નંબર ૉૉૉ/ૉૉૉ માં પસાર કરાયેલ તારીખ ૉ.ૉ.ૉૉૉૉના આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું.

અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદી ઈન્ડિયન પોલીસ સર્વિસ (આઈપીએસ)/૧૯૬૩ બેચના સભ્ય હતા. તેમ છતાં તેઓ ડિરેક્ટર, સેન્ટ્રલ બ્યુરો ઓફ ઈન્વેસ્ટિગેશન (સીબીઆઈ) ના પદ પર બઢતી માટે તેમના દાવાની વિચારણાના હેતુ માટે સૌથી વરિષ્ઠ અધિકારીઓમાંના એક હતા, તેમના કેસને અવગણીને, અહીં શ્રી આર.કે. રાઘવન, પ્રતિવાદી નંબર ૬ને તેમાં નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. આ નિમણૂક તેમજ સમિતિ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને વિનીત નારાયણ અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અન્ય [(૧૯૯૮) ૧ એસસીસી ૨૨૬] માં ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિમણૂક માટે આ કોર્ટની સૂચનાઓનું ઉલ્લંઘન ગણીને, પ્રથમ પ્રતિવાદીએ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ મૂળ અરજી દાખલ કરી.

ઉપરોક્ત હેતુ માટે રચાયેલી સમિતિએ આઈપીએસ અધિકારીઓની વરિષ્ઠતા, અખંડિતતા અને તપાસ અને ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી કામગીરીના અનુભવના આધારે એક પેનલ તૈયાર કરવાની હતી. જોકે, અંતિમ પસંદગી કેબિનેટની નિમણૂક સમિતિ (એસીસી) દ્વારા સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરાયેલી પેનલમાંથી કરવાની હતી. અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદીનું નામ અપીલકર્તા દ્વારા ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ પર બઢતી માટે તેમના કેસની વિચારણાના હેતુ માટે તૈયાર કરાયેલી પેનલમાં સામેલ કરવામાં આવ્યું ન હતું. આઈપીએસ અધિકારીઓની પેનલ જે સમિતિ સમક્ષ તેની વિચારણા માટે મૂકવામાં આવી

હતી તેમાં ૩૩ આઈપીએસ અધિકારીઓના નામ હતા, જેમાંથી ૧૭ અધિકારીઓ પાસે ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી પ્રવૃત્તિઓમાં આવશ્યક પૃષ્ઠભૂમિ અથવા અનુભવ ન હતો. બાકીના ૧૬ અધિકારીઓમાંથી, સમિતિ દ્વારા ત્રણ નામોની પેનલ તૈયાર કરવામાં આવી હતી. પ્રથમ પ્રતિવાદીએ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પસંદગી પ્રક્રિયા પર પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો, અન્ય કારણો વચ્ચે, તે વિનીત નારાયણના કેસ (ઉપર્યુક્ત)માં આ કોર્ટની સૂચનાઓથી વિપરીત અને અસંગત હતી. જોકે, કેન્દ્ર સરકારનો દ્રષ્ટિકોણ હતો કે આવી પ્રક્રિયા આ કોર્ટની સૂચનાઓ માટે પૂરક હતી જે ચુકાદાની તારીખે, એટલે કે ૧૮.૧૨.૧૯૯૭, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ પર નિમણૂક માટે પહેલેથી જ અસ્તિત્વમાં હતી. આ દ્રષ્ટિકોણ કથિત રીતે 'સબ સાઈલેન્શિયો' ના સિદ્ધાંત પર આધારિત હતો, જેના પર વિનીત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) આ કોર્ટે દેખીતી રીતે ધ્યાન આપ્યું ન હતું.

સેન્ટ્રલ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ ટ્રિબ્યુનલ (ટ્રિબ્યુનલ) સમક્ષ વિચારણા માટે ઉભા થયેલા પ્રશ્નો પૈકી એક એ હતો કે વિનીત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) આ કોર્ટ દ્વારા જારી કરવામાં આવેલી સૂચનાઓનું સખતપણે પાલન કરવું જરૂરી હતું કે જ્યાં સુધી વિધાનસભા યોગ્ય કાયદા દ્વારા તેને બદલે નહીં.

ટ્રિબ્યુનલે અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી મૂળ અરજીને મંજૂર કરી, સાતમા પ્રતિવાદીની નિમણૂક રદ કરી અને વિનીત

નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) આ કોર્ટના નિર્ણયના પ્રકાશમાં પસંદગીની નવી પ્રક્રિયા શરૂ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો, એમ જણાવીને કે ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ સંબંધિત વૈધાનિક નિયમો અથવા કારોબારી સૂચનાઓનો ઉપયોગ તેના માટે કરી શકાતો નથી. ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદા અને આદેશને અહીં અપીલકર્તા દ્વારા કર્ણાટક હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિટ પિટિશન દાખલ કરીને પડકારવામાં આવ્યો હતો, જેને રિટ પિટિશન નંબર ૫૭૬૫ ઓફ ૨૦૦૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો હતો. અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદીએ પણ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કેટલાક તારણો પર પ્રશ્ન ઉઠાવતી રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી, જેને રિટ પિટિશન નંબર ૬૩૬૧ ઓફ ૨૦૦૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવ્યો હતો.

આ મામલો હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષ સુનાવણી માટે આવ્યો હતો જેમાં અશોક ભાન, જે. (જેમ કે તેમના લોર્ડશિપ ત્યારે હતા) અને ચિદાનંદ ઉદ્દાલ, જે. હતા. તારીખ ૮.૨.૨૦૦૧ના રોજ આદેશ આપતી વખતે આ વિદ્વાન ન્યાયાધીશોના મંતવ્યો અલગ હતા. ભાન, જે.એ જણાવ્યું કે અહીં છઠ્ઠા પ્રતિવાદીની ડિરેક્ટર, સીબીઆઈ તરીકેની નિમણૂક નિયમો અને આ કોર્ટ દ્વારા જારી કરાયેલ સૂચનાઓ તેમજ તારીખ ૨૦.૫.૧૯૯૮ના સત્તાવાર મેમોરેન્ડમ મુજબ હતી; જ્યારે ઉદ્દાલ, જે.એ વિપરીત મત આપ્યો. કર્ણાટક હાઈકોર્ટના બે વિદ્વાન ન્યાયાધીશો વચ્ચે મતના તફાવતને કારણે, આ મામલો આખરે કર્ણાટક હાઈકોર્ટના માનનીય મુખ્ય ન્યાયાધીશ દ્વારા ત્રીજા ન્યાયાધીશ સમક્ષ મૂકવામાં

આવ્યો હતો. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે તારીખ ૧૧.૧૦.૨૦૦૧ના તેમના ચુકાદાની શરતોમાં, જોકે અલગ કારણોસર, જસ્ટિસ ઉદ્દાલના મંતવ્ય સાથે સહમત થયા.

અપીલકર્તાઓ વતી હાજર રહેલા શ્રી સોલી જે. સોરાબજી, વિદ્વાન એટર્ની જનરલ,એ હાઈકોર્ટના વાંધાજનક બહુમતી નિર્ણય પર હુમલો કર્યો, અન્ય કારણો વચ્ચે દલીલ કરતા કે અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદીએ સી.બી.આઈ. (વરિષ્ઠ પોલીસ પદ) ભરતી નિયમો, ૧૯૯૬ (ત્યારબાદ '૧૯૯૬ના નિયમો' તરીકે ઓળખાશે) ની લાગુ પડવાની યોગ્યતા પર પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો ન હતો અને મુખ્યત્વે એ આધાર પર મૂળ અરજી દાખલ કરી હતી કે કેન્દ્રમાં ડિરેક્ટર જનરલ ઓફ પોલીસ (ડીજીપી) તરીકે તેમની પેનલબદ્ધતા હોવા છતાં, બાહ્ય કારણોસર તેમની નિમણૂક કરવામાં આવી ન હતી, જે દલીલ યોગ્ય ન હોવાનું જણાયું હતું. વિદ્વાન એટર્ની જનરલે દલીલ કરી કે ૧૯૯૬ના નિયમો જે ભારતના બંધારણની કલમ ૩૦૮ ના પ્રદાન હેઠળ ઘડવામાં આવ્યા હતા તે ખાસ કરીને ગ્રેડ માટે પ્રદાન કરે છે કે ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ પર બઢતી/પ્રતિનિયુક્તિ/તબદીલી તે અધિકારીઓમાંથી કરવામાં આવશે જેઓ ભારત સરકાર હેઠળ ડીજીપી તરીકે નિમણૂક માટે મંજૂર થઈ ચૂક્યા છે અને આમ, ટ્રિબ્યુનલના અવલોકનો તેમજ હાઈકોર્ટના બહુમતી નિર્ણય કે સીબીઆઈ ડિરેક્ટરની નિમણૂકનું નિયમન કરતી આ કોર્ટની સૂચનાઓ ફક્ત આઈપીએસ અધિકારીઓમાંથી પસંદગીના પછીના તબક્કાઓ સુધી મર્યાદિત હોવી જોઈએ જેઓ સંબંધિત પસંદગી સમિતિ દ્વારા

કેન્દ્રમાં ડીજીપીના પદ માટે પહેલેથી જ પેનલમાં હતા તે ખોટા છે. વિદ્વાન એટર્ની જનરલ મુજબ, આ કોર્ટની સૂચનાઓને સીબીઆઈ ડિરેક્ટરની પસંદગી પ્રક્રિયામાં એક વધારાના પગલા તરીકે ગણવી જોઈએ જેથી સંવેદનશીલ પદને રાજકીય દખલગીરીથી સુરક્ષિત કરી શકાય.

શ્રી સોરાબજીએ રજૂઆત કરી કે બંધારણીય જોગવાઈઓ હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમોને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવ્યા ન હોવાથી, તેની જોગવાઈઓનું પાલન કરવું જરૂરી હતું અને કોઈપણ સંજોગોમાં તેની જોગવાઈઓ વિનીત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) આ કોર્ટની સૂચનાઓ સાથે અસ્તિત્વમાં રહી શકે છે; બંનેને અમલમાં મૂકવા જોઈએ.

વિદ્વાન એટર્ની જનરલે એમ પણ ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે ત્રીજા માનનીય ન્યાયાધીશે વધારાના કારણોસર ઉદ્ધાલ, જે.ના મંતવ્ય સાથે સહમત થવામાં ભૂલ કરી કે આવી આવશ્યકતાને સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન વટહુકમ, ૧૯૮૮ના સ્વરૂપમાં વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવી છે જે ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા દિલ્હી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૪૬માં કલમ ૪ ને બદલીને અને કલમ ૪એ દાખલ કરીને સુધારો કરવા માટે ૨૫.૮.૧૯૮૮ ના રોજ અથવા તે પછી બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો કારણ કે આ કોર્ટની સૂચનાઓને મુખ્યત્વે લાગુ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો;

અને કારણ કે તેના સંદર્ભમાં પણ ૧૯૯૬ના નિયમોને સ્પષ્ટપણે રદ કરવામાં આવ્યા ન હતા.

અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદી જે પોતે હાજર હતા તેમણે હાઈકોર્ટ તેમજ આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા વચગાળાના આદેશો પર અમારું ધ્યાન દોર્યું અને રજૂઆત કરી કે તેમ છતાં તેઓ સેવામાંથી નિવૃત્ત થઈ ગયા છે, આ કોર્ટે તેમને ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ પર ભૂતકાલીન અસરથી બઢતી આપવાનો નિર્દેશ આપવો જોઈએ જેથી તેમને તેના પરિણામસ્વરૂપ નિવૃત્તિ લાભો મળી શકે.

શ્રી દિનાકરે ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે આ કોર્ટે વિનીત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) પ્રકાશિત કર્યું હતું કે સીબીઆઈ યોગ્ય રીતે કાર્ય કરી રહી ન હતી અને સ્વતંત્ર સમીક્ષા સમિતિ (આઈઆરસી)ની રચના કરવી જરૂરી હતી. જો વિનીત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) આ કોર્ટનો ઈરાદો ૧૯૯૬ના નિયમોમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાનો હોત, તો તેણે સ્વતંત્ર સમિતિ દ્વારા મામલાને ધ્યાનમાં લેવાનો નિર્દેશ આપ્યો ન હોત જે ૧૯૯૬ના નિયમો હેઠળ અપેક્ષિત ન હતું. તેમણે વધુમાં ભારપૂર્વક જણાવ્યું કે આ દષ્ટિકોણથી, વિનીત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) 'સબ સાઈલેન્શિયો' ના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવો ખોટો નહીં હોય.

વિનિત નારાયણ (ઉપર્યુક્ત) ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ જનહિતની અરજી તરીકે આ કોર્ટ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવેલી રિટ પિટિશનમાંથી ઉભો થયો હતો. આ કોર્ટે ૧૯૯૩માં શરૂ થયેલી રિટ કાર્યવાહીની શરૂઆતથી સીબીઆઈ અને અન્ય સરકારી એજન્સીઓના કાર્ય સંબંધિત ઘણા આદેશો પસાર કર્યા હતા, જે મુજબ આ કોર્ટે 'સતત મેન્ડમસ' ના સિદ્ધાંતનો આશરો લઈને જાહેર ફરજોનું પાલન કરીને જાહેર કરાયેલા ગુનાઓની તપાસ કરી ન હતી. એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું:

"...તપાસ એજન્સીઓની રચના અને કાર્યક્ષમતાએ જ્યારે શક્તિશાળી વ્યક્તિઓ સામેલ હોય ત્યારે કાર્ય કરવામાં તેની અસમર્થતાની ખામી દર્શાવી. આ કારણોસર, આ એજન્સીઓની રચના અને તેમના નિયંત્રણની નજીકથી તપાસ મહત્વપૂર્ણ બને છે. નિઃશંકપણે, એજન્સીઓ પરનો એકંદર નિયંત્રણ અને તેમના કાર્યની જવાબદારી કારોબારીમાં હોવી જોઈએ, પરંતુ પછી નિયંત્રક કારોબારીના પણ બાહ્ય પ્રભાવોથી જરૂરી ઇન્સ્યુલેશન આપતી યોજના અનિવાર્ય છે..."

આ કોર્ટે સંબંધિત નિયમો તેમજ આઈઆરસીના કાર્યનું અવલોકન કર્યું પરંતુ તેમ છતાં, કોર્ટના હસ્તક્ષેપની જરૂરિયાતને ફક્ત ૨૬ અને સીબીઆઈના ઇતિહાસને ફક્ત ૩૦ માં ધ્યાનમાં લીધા, જેમાં સિંગલ ડિરેક્ટિવના ડિરેક્ટિવ

નંબર ૪.૭(૩) ની માન્યતા તેમજ ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ અને ૧૪૨ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાને જણાવતા:

"કલમ ૩૨ અને કલમ ૧૪૨ હેઠળ કાયદાની અસર ધરાવતા આદેશો બનાવવા માટે પૂરતી સત્તાઓ આપવામાં આવી છે જે કલમ ૧૪૧ હેઠળ કાયદાની અસર ધરાવે છે અને તમામ સત્તાવાળાઓ માટે બંધારણની કલમ ૧૪૪ માં પ્રદાન કર્યા મુજબ આ કોર્ટના આદેશોની સહાયમાં કાર્ય કરવાનો આદેશ છે. આ કોર્ટના ઘણા નિર્ણયોમાં, આ સત્તાને માન્યતા આપવામાં આવી છે અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, જો જરૂરી હોય તો, જ્યાં સુધી વિધાનસભા અંતરને ભરવા માટે પગલાં ન ભરે અથવા કારોબારી તેની ભૂમિકા નિભાવે ત્યાં સુધી જરૂરી દિશા નિર્દેશો જારી કરીને..."

ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ અને કલમ ૧૪૨ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને આ કોર્ટે મોટી સંખ્યામાં કેસોમાં માર્ગદર્શિકા અને નિર્દેશો જારી કર્યા છે, એમ અવલોકન કરતા, એમ જણાવ્યું હતું કે તેમાં ગણાવવામાં આવેલા નિર્દેશો જ્યાં સુધી વિધાનસભા યોગ્ય કાયદા દ્વારા તેને બદલે નહીં ત્યાં સુધી સખત પાલન જરૂરી છે. જરૂરી નિર્દેશો ત્યારબાદ જારી કરવામાં આવ્યા હતા જે અહેવાલ થયેલા ચુકાદાના ફક્ત ૫૮ માં સમાવિષ્ટ છે.

હાઈકોર્ટે તેના વાંધાજનક ચુકાદામાં અવલોકન કર્યું કે સીબીઆઈના પદ પર નિમણૂક આઈપીએસ નિયમોની શરતોમાં નિયમન મુજબ ભારત સરકાર હેઠળ ડીજીપી તરીકે નિમણૂક માટે મંજૂર થયેલા આઈપીએસ અધિકારીઓમાંથી બદલી અથવા પ્રતિનિયુક્તિ દ્વારા કરી શકાય છે. હાઈકોર્ટે વધુમાં અવલોકન કર્યું કે કેન્દ્ર સરકારે વિનીત નારાયણ (ઉપર્યુક્ત) પછી એક સત્તાવાર મેમોરેન્ડમ જારી કર્યું જે નીચે મુજબ છે:

"પસંદગી બોર્ડ સંબંધિત નિયમો, નીતિ અને માર્ગદર્શિકાઓનું સખતપણે પાલન કરીને ભલામણો/નિર્ણયો લેશે. સ્થાપિત નીતિ, પ્રથાઓ અને માર્ગદર્શિકાઓથી વિચલનો અંગેની ભલામણોને એસીસીના ધ્યાન પર લાવવી જરૂરી છે, જેના કારણે આપવા પડશે. સીબીઆઈ પસંદગી બોર્ડના નિર્ણયો જેમાં સંબંધિત નિયમો, નીતિ અને માર્ગદર્શિકાઓમાં છૂટછાટ સામેલ છે તે ફક્ત ભલામણકારી રહેશે."

ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા 'સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન વટહુકમ, ૧૯૮૮' તરીકે ઓળખાતા વટહુકમના પ્રચારની નોંધ લેતા જે ૨૫.૮.૧૯૮૮ ના રોજ અથવા તે પછી અમલમાં આવ્યો હતો, હાઈકોર્ટે અવલોકન કર્યું કે આ કોર્ટની સૂચનાઓ કારોબારીના બાહ્ય પ્રભાવોથી તપાસ એજન્સીઓને સુરક્ષિત રાખવા માટે એક યોજના પ્રદાન કરવાના સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ્ય સાથે જારી કરવામાં આવી હતી, જે દર્શાવે છે કે આ કોર્ટે સીબીઆઈની સમગ્ર રચના અને કાર્યક્ષમતાની

કાળજીપૂર્વક અને સંપૂર્ણ તપાસ કરી હતી અને રાજનીતિના સુધારણા માટે પ્રક્રિયામાં સુધારો અને નવીનતા લાવવાની અને નવા વિચારોને ફળદાયી બનાવવાની જરૂરિયાત અનુભવી હતી.

એ નિર્ધિવાદ છે કે વિનીત નારાયણના (ઉપર્યુક્ત) ચુકાદાના આધારે અપીલકર્તાએ ઉપરોક્ત વટહુકમના પ્રચાર દ્વારા હસ્તક્ષેપ કર્યો હતો અને આમ, ૧૯૯૬ના નિયમોના સ્વરૂપમાં ગોણ કાયદો અસ્તિત્વમાં રહેશે નહીં કારણ કે વટહુકમ ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ માટે પસંદગીની પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે.

એ નિર્ધિવાદ છે કે સંસદે ત્યારથી સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન એક્ટ, ૨૦૦૩, ને કાયદો બનાવીને ઉપરોક્ત વટહુકમને મંજૂરી આપી છે, જેને ૧૧.૯.૨૦૦૩ ના રોજ ભારતના રાષ્ટ્રપતિની મંજૂરી મળી. આ કાયદાની કલમ ૨૬ના કારણસર, દિલ્લી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૪૬માં સુધારો કરવામાં આવ્યો જે નીચે મુજબ છે:

"૨૬. દિલ્લી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટ, ૧૯૪૬માં, –

(એ) કલમ ૧ પછી, નીચેની કલમ દાખલ કરવામાં આવશે, એટલે કે:

"૧એ. અહીં ઉપયોગમાં લેવાયેલા અને વ્યાખ્યાયિત ન થયેલા

શબ્દો અને અભિવ્યક્તિઓ પરંતુ સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશન

એક્ટ, ૨૦૦૩માં વ્યાખ્યાયિત છે, તે કાયદામાં તેમને અનુક્રમે સોંપવામાં આવેલા અર્થો ધરાવશે";

(બી) કલમ ૪ માટે, નીચેની કલમો બદલવામાં આવશે, એટલે કે:

"૪(૧) દિલ્હી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટની દેખરેખ જ્યાં સુધી તે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળ આચરવામાં આવેલા ગુનાઓની તપાસ સાથે સંબંધિત છે, તે કમિશનમાં રહેશે.

(૨) પેટા-કલમ (૧) માં પ્રદાન કર્યા સિવાય, અન્ય તમામ બાબતોમાં ઉક્ત પોલીસ સંસ્થાની દેખરેખ કેન્દ્ર સરકારમાં રહેશે.

(૩) ઉક્ત પોલીસ સંસ્થાનું વહીવટ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આ હેતુ માટે નિયુક્ત અધિકારી (ત્યારબાદ ડિરેક્ટર તરીકે ઓળખાય છે) માં રહેશે જે તે પોલીસ સંસ્થાના સંબંધમાં એવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે જે કેન્દ્ર સરકાર રાજ્યમાં પોલીસ દળના સંબંધમાં ઇન્સ્પેક્ટર-જનરલ ઓફ પોલીસ દ્વારા ઉપયોગ કરી શકાય તેવી સત્તાઓ નિર્દિષ્ટ કરી શકે છે.

જએ.(૧) કેન્દ્ર સરકાર નીચેની સમિતિની ભલામણ પર ડિરેક્ટરની નિમણૂક કરશે:

(એ) સેન્ટ્રલ વિજિલન્સ કમિશનર – અધ્યક્ષ;

(બી) વિજિલન્સ કમિશનર – સભ્યો;

(સી) કેન્દ્ર સરકારમાં ગૃહ મંત્રાલયના ઇન્ચાર્જ ભારતના સરકારના

સચિવ – સભ્ય;

(ડી) કેબિનેટ સચિવાલયમાં સચિવ (સંકલન અને જાહેર ફરિયાદો) – સભ્ય.

(ર) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈપણ ભલામણ કરતી વખતે, સમિતિ બહાર જઈ રહેલા ડિરેક્ટરના મંતવ્યોને ધ્યાનમાં લેશે.

(૩) સમિતિ અધિકારીઓની પેનલની ભલામણ કરશે

(એ) વરિષ્ઠતા, અખંડિતતા અને ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી કેસોની તપાસના અનુભવના આધારે; અને

(બી) ડિરેક્ટર તરીકે નિમણૂક માટે વિચારણા માટે ઓલ-ઇન્ડિયા સર્વિસિસ એક્ટ, ૧૯૫૧ હેઠળ રચાયેલા ઇન્ડિયન પોલીસ સર્વિસના અધિકારીઓમાંથી પસંદ કરાયેલા અધિકારીઓમાંથી."

ઉપરના પરથી સ્પષ્ટ છે કે નિયમોમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા આ કોર્ટ દ્વારા વિનિત નારાયણમાં (ઉપર્યુક્ત) જારી કરાયેલી સૂચનાઓ સાથે અસંગત છે. જેમ કે અહીં પહેલા જ નોંધવામાં આવ્યું છે, આ સૂચનાઓ સંસદ દ્વારા આ અંગે કાયદો ઘડવામાં આવે ત્યાં સુધી જારી કરવામાં આવી હતી. એકવાર સંસદીય અધિનિયમના કારણસર, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિમણૂક માટેની પ્રક્રિયા નક્કી કરવામાં આવી છે, તે દલીલ કરવી નિષ્ફળ છે કે ૧૯૮૬ના નિયમો હજુ પણ અસ્તિત્વમાં રહેશે. પેનલની તૈયારીના હેતુ માટે સમિતિની રચના કલમ જએની પેટા-કલમ (૧) માં નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. અધિકારીઓની પેનલ તૈયાર

કરીને ભલામણ કરતી વખતે, સમિતિએ ફક્ત બહાર જઈ રહેલા ડિરેક્ટરના મંતવ્યોને ધ્યાનમાં લેવાનું નથી પરંતુ તે કાયદાની કલમ જાહેની પેટા-કલમ (૩) ના કલમ (એ) અને (બી) પર પણ આધારિત હશે.

જોકે, અમને એવું લાગે છે કે જો દિલ્હી સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ એક્ટની કલમ જાહેની શરતોમાં, તમામ પાત્ર આઈપીએસ અધિકારીઓને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર હોય, તો તે વ્યવહારિક મુશ્કેલીઓ ઊભી કરી શકે છે. એ નિર્વિવાદ છે કે ડિરેક્ટર, સીબીઆઈનું પદ એક ઉચ્ચ પદ માનવામાં આવે છે. તે એક કાર્યકાળનું પદ છે અને તેના માટે નિર્દિષ્ટ સમયગાળાની સમાપ્તિ પર, અધિકારીને અન્ય કોઈ પદ પર તબદીલ કરી શકાય છે અથવા તેના પોતાના પદ પર પાછો મોકલી શકાય છે. વરિષ્ઠતા જોકે એક માપદંડ છે પરંતુ ગુણવત્તા નિઃશંકપણે એક નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવશે જે અન્ય સંબંધિત વિચારણાઓ, એટલે કે અખંડિતતા અને ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી કેસોની તપાસના અનુભવ સાથે નક્કી કરવી જરૂરી છે.

તેથી, અમે માનીએ છીએ કે ન્યાયના હિતમાં, અધિકારીઓની વરિષ્ઠતા અંગે સ્પષ્ટતા જારી કરવી જરૂરી છે જેઓ ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિવૃત્તિની તારીખે સેવામાં હોય તેવા સૌથી વરિષ્ઠ ચાર બેચના તમામ આઈપીએસ અધિકારીઓ, ભલે તેઓ પેનલમાં હોય કે ન હોય, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ

પર નિમણૂક માટે વિચારણા માટે પાત્ર રહેશે. અમારી માન્યતા મુજબ, ઉપરોક્ત સ્પષ્ટતા સમિતિને બિનજરૂરી રીતે મોટી સંખ્યામાં અધિકારીઓના કેસની વિચારણા કરવાથી અટકાવશે અને વધુમાં, સંબંધિત સત્તાધિકારીની સત્તાના સંભવિત દુરુપયોગ અથવા મનસ્વી ઉપયોગ સામે સુરક્ષા તરીકે કાર્ય કરશે. તેથી, અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે કાયદાની કલમ જએમાં ઉલ્લેખિત વરિષ્ઠતા અંગે, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈની નિવૃત્તિની તારીખે સેવામાં હોય તેવા સૌથી વરિષ્ઠ ચાર બેચના તમામ આઈપીએસ અધિકારીઓ, ભલે તેઓ પેનલમાં હોય કે ન હોય, ડિરેક્ટર, સીબીઆઈના પદ પર નિમણૂક માટે વિચારણા માટે પાત્ર રહેશે. આ નિર્દેશ કાયદાની કલમ જએના સ્પષ્ટીકરણના સ્વરૂપમાં છે. વિદ્વાન એટર્ની જનરલે આ નિર્દેશ માટે સંમતિ આપી.

પ્રથમ પ્રતિવાદી કઈ રાહત(ઓ) માટે હકદાર છે તે પ્રશ્ન પર આવતા, અમે શોધીએ છીએ કે પ્રથમ પ્રતિવાદી તેમજ શ્રી રાઘવન નિવૃત્ત થઈ ગયા છે. તેથી, અમારું માનવું છે કે પ્રથમ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં, જેમ કે તેમણે વિનંતી કરી છે, કોઈ રાહત આપી શકાય નહીં કારણ કે તમામ હેતુઓ અને ઉદ્દેશ્યો માટે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જારી કરાયેલ સૂચનાઓ નિષ્ક્રિય બની ગઈ છે. આ કોર્ટ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને, યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાને પ્રથમ પ્રતિવાદીને ડિરેક્ટર, સીબીઆઈ તરીકે ભૂતકાલીન અસરથી નિયુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે મેન્ડમસ જેવી અથવા તેના

પ્રકારની રિટ જારી કરી શકતી નથી. વધુમાં, પ્રથમ પ્રતિવાદી ક્યારેય પેનલમાં હતા જ નહીં અને તેથી, ડિરેક્ટરના પદ પર તેમની નિમણૂક અંગે કોઈ નિર્દેશ જારી કરવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થઈ શકતો નથી. તેથી, અમે વાંધાજનક આદેશ અને ચુકાદામાં ઉપરોક્ત હદ સુધી સુધારો કરીએ છીએ.

ઉપરોક્ત સુધારા સાથે, અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ રહેશે નહીં.

અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.